
Kıbrıs'ın kuzey kesiminde 2016'dan bu yana Sivil Toplum Ortamındaki Değişikliklerin Değerlendirilmesi

8 ARALIK 2020

Bu rapor, Avrupa Kâr Amacı Gütmeyen Hukuk Merkezi tarafından Sivil Alan Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Sivil Alan Projesi, Avrupa Birliği tarafından finanse edilmekte ve B&S Europe liderliğindeki bir Konsorsiyum tarafından uygulanmaktadır. Bu yayında ifade edilen görüşler yayının yazarına aittir. Bu yayının içeriğine ilişkin sorumluluk bütünüyle B&S Europe liderliğindeki konsorsiyuma ait olup Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaq zorunda değildir.

Avrupa Birliği tarafından finanse edilen bu proje B&S Europe liderliğindeki konsorsiyum tarafından uygulanmaktadır. Bu belgenin içeriğinden tümüyle B&S Europe konsorsiyumu sorumludur ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaq zorunda değildir.

Kıbrıs'ın kuzey kesiminde 2016'dan bu yana Sivil Toplum Ortamındaki Değişikliklerin Değerlendirmesi

Giriş

Bu Değerlendirme Çalışması, Avrupa Kâr Amacı Gütmeyen Hukuk Merkezi (ECNL) uzmanlarından Luben Panov ile Emina Nuredinoska tarafından¹ B&S Europe tarafından yürütülen Sivil Alan projesi kapsamında hazırlanmıştır. Sivil Alan, Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edilen ve Kıbrıs Türk toplumunda sivil toplumun rolünün güçlendirilmesini, AB değerlerinin teşvik edilmesini ve Kıbrıs Türk toplumu ile Kıbrıs Rum toplumları arasında güven, diyalog, işbirliği ve daha yakın ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağlayacak ortamın oluşturulmasına katkı sağlamayı amaçlayan bir Teknik Yardım Projesi'dir.

Bu raporda belirtilenler Avrupa Birliği'nin görüşleri olarak değerlendirilmemelidir.

Bu raporun yazarları özellikle Evrim Peker'e, Selen Yılmaz'a ve Arif Osum'a bu değerlendirme çalışmasının hazırlanmasında ve toplantıların düzenlenmesinde vermiş oldukları destek, paylaşmış oldukları fikirler ve sağlamış oldukları belgeler için teşekkürlerini sunarlar. Yazarlar, görüşmelere ve odak grubu tartışmalarına katılan bütün STÖ temsilcileri ile yerel kurum ve kuruluşların temsilcilerine de teşekkürlerini sunar.

Bu değerlendirme, Kıbrıs'ın kuzey kesiminde sivil toplum ortamına ilişkin 2016'da yapılan değerlendirme çalışmasının devamı niteliğindedir.² Bu çalışmada üç ana alanda, tescil ve faaliyet, finansal ortam ve STÖ'lerin yerel kurum ve kuruluşlarla iş birliği alanlarında nelerin değiştiğine dair genel bir bakış sunmaktadır. Bu nedenle, bu değerlendirme çalışması STÖ'lerin içinde bulunduğu ortamın (2016 çalışmasında olduğu gibi yasal metinlerin ve uygulamaların) ayrıntılı bir analizini sunmayı amaçlamamaktadır. Bunun yerine, Kıbrıs'ın kuzey kesiminde STÖ'lerin faaliyetlerini yürüttüğü ortamda 2016'dan bu yana meydana gelen değişiklikleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu analizin amacı, sivil toplumu ve Kıbrıs Türk toplumunu Avrupa normlarına ve standartlarına yakınlaştırmaya katkıda bulunmaktır.

¹ Luben Panov, Avrupa Kâr Amacı Gütmeyen Hukuk Merkezi (ECNL) bünyesinde çalışan bir danışmandır. Aralarında Bulgaristan, Moldova, Ukrayna ve Kıbrıs gibi ülkelerin yer aldığı çok sayıda ülkede sivil topluma ilişkin ortamla ilgili konularda çalışmıştır. Emina Nuredinoska, başta Balkanlar olmak üzere sivil toplum alanında 20 yılı aşkın bir deneyime sahiptir. Sivil diyalog, halkın politikaların oluşturulmasına katılımı, STÖ'lerin sürdürülebilirliği, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve yolsuzlukla mücadele vb. konular Emina Nuredinoska'nın çalışmalarının odak noktasında yer almaktadır. ECNL, merkezi Hollanda'nın Lahey şehrinde bulunan ve sivil toplumun elverişli yasal ve politika çerçevelerinin oluşturulması yoluyla güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürüten bir sivil toplum örgütüdür. ECNL hakkında daha fazla bilgi için lütfen bakınız: <https://ecnl.org/>

²<https://civicspace.eu/belgeler/kibrisin-kuzey-kesiminde-sivil-toplum-ortami-degerlendirmesi/>

Metodoloji

Kıbrıs'ın kuzey kesimine bir çalışma ziyaretinin düzenlenmesi ve yüz yüze görüşmelerin yapılmasına dair plan COVID pandemisi nedeniyle değiştirilmiş, bütün toplantılar ve bilgi alışverişi çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiştir. Uzmanlar, bu raporun hazırlanmasında aşağıdaki metodolojiyi kullanmışlardır:

- **Temel bir STÖ grubuyla çevrimiçi ortamda bir ön görüşmenin yapılması.** 2016'dan bu yana meydana gelen değişikliklerin ve gelişmelerin belirlenmesi
- **Masa başı araştırması.** Uzmanlar, Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki STÖ ortamına ilişkin (2016'de yapılan değerlendirmeden sonra hazırlanan) bir dizi doküman ve çalışmayı gözden geçirmişlerdir.
- **Paydaşlarla görüşmeler ve odak grup toplantıları.** Uzmanlar, Sivil Alan ekibinin yardımıyla Kıbrıs'ın kuzey kesiminde 9 paydaşla çevrimiçi görüşme yapmış ve 2 odak grup toplantısı/görüşmesi gerçekleştirmiştir.³
- **STÖ'lere yönelik çevrimiçi anket.** Uzmanlar, ayrıca, Sivil Alan ekibinin de desteğiyle bir anket hazırlamışlardır. Anket çalışmasına aktif durumdaki 41 STÖ katılmıştır.

Sivil toplumun 2020'deki genel durumu

Sivil toplumun Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki durumunda 2016'dan bu yana çarpıcı bir değişiklik yaşanmamıştır. STÖ'lerin karşılaştığı temel sorunlar hâlâ aynıdır. Her ne kadar insanlar STÖ'lere karşı olumlu bir tutum sergiliyor olsalar da Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki genel güven eksikliği STÖ'leri de etkilemektedir⁴. Aynı zamanda, toplumun STÖ'lere katılımının düşük düzeyde olması da bununla ilgilidir. STÖ'lerin bir diğer büyük sorunu hem örgütsel hem de finansal açıdan sürdürülebilirliklerinin zayıf olmasıdır.

Toplumun STÖ'lere yönelik algısı ve tutumu

Toplumun STÖ'lere yönelik algısı ve tutumuna ilişkin 2016'da yapılan araştırma⁵ insanların %71'inin herhangi bir STÖ'ye üye olmadığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda, toplumun %59'u STÖ'lere karşı olumlu bir tutum içerisindedir ve STÖ'ler Kıbrıs'ın kuzey kesiminde en çok güvenilen kuruluşlar arasında üçüncü sıradadır. Yine de (özellikle STÖ temsilcileriyle) yaptığımız görüşmelerde birçok katılımcı, toplumun STÖ'lere duyduğu güven eksikliğinin var olan sorunlardan birisi olduğunu belirtmiştir. Her ne kadar anket sonuçları ile katılımcıların fikirleri arasında bir çelişki olsa da bu durum başka bir önemli rakamla açıklanabilir: ankete katılanların sadece %6'sı diğer insanlara güvenebileceğini düşünmektedir.

Toplumun STÖ'lere yönelik algısı ve tutumu anketi, Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki insanlar için temel bilgi kaynaklarının gazeteler (%66) ve TV (%64) olduğunu göstermiştir. Facebook ise

³ EK' tam liste halinde sunulmuştur.

⁴ Toplumun STÖ'lere yönelik algısı ve tutumu üzerine 2016'da yapılan ankette, "katılımcıların % 93'ü insanlarla ilişkilerde çok dikkatli olmaları gerektiğini belirtmişlerdir".

⁵ <https://civicspace.eu/belgeler/kibris-turk-sivil-toplum-orgutlerinin-sivil-toplum-kapasitesine-yonelik-algilari-tr/> & <https://civicspace.eu/belgeler/kibris-turk-toplumunun-sivil-toplum-gonulluluk-ve-bagis-konularina-yonelik-almi-ve-tutumu-tr/>

sadece %43 ile üçüncü sırada gelmektedir. Bu nedenle, bu kaynaklara erişim, STÖ'lerin imajını iyileştirmek adına önemli bir ön koşuldur. Ancak, yalnızca birkaç STÖ'nün bu en popüler bilgi kaynaklarına erişimi vardır.

STÖ'lerin zayıf kapasitesi

Kıbrıs'ın kuzey kesiminde aktif durumdaki örgüt sayısı sınırlıdır. STÖ'ler faaliyetlerini yürütebilmek için gereken mali kaynakları temin etme konusunda halen zorluklarla karşılaşıyorlar. Bu konu, güçlü ve profesyonel bir STÖ oluşturmanın ön koşuludur. STÖ'lerin çoğu gönüllülere bel bağlamış durumdadır ve örgütsel sürdürülebilirlik neredeyse tüm STÖ'lerin karşılaştığı bir sorundur. Katılımcılar yapılan görüşmelerde eğitilmiş personeli tutma konusunda ciddi sorunlarla karşılaştıklarını paylaşmışlardır. Çoğu durumda, bir STÖ yalnızca büyük bir proje uygulaması durumunda personel istihdam edebilmektedir. Ancak, eğitilmiş ve vasıflı personel proje sona erdikten sonra ayrılmaktadır. 2000'de yapılan Kıbrıs STÖ Anketine göre, STÖ'lerin %65'inde tam zamanlı çalışan bulunmamaktadır. Araştırmaya katılanların yaklaşık %85'i sürekli olarak yalnızca gönüllülerle çalıştıklarını belirtmiştir.⁶

Mali kaynaklar sınırlıdır ve yalnızca bağışlara ve üyelik ücretlerine bağlı kalmak zordur. Görüşülen büyük ölçekli STÖ'lerin çoğu, tam zamanlı personeli işe alabilmek için AB fonlarına bel bağlamaktadırlar.

STÖ'lerin karşılaştığı sorunlar

Kıbrıs 2020 STÖ Anketi Ekim 2020'de gerçekleştirilmiş ve çalışmaya aktif durumdaki 41 STÖ katılmıştır. Toplanan bilgiler, Kıbrıs'ın kuzey kesiminde STÖ'lerin genel durumunu yeterince iyi bir şekilde sunmaktadır. Kıbrıs'taki STÖ sektörünün büyük bir kısmı, küçük ve çoğunlukla gönüllülük esasına göre çalışan STÖ'lerden oluşmaktadır. STÖ'lerin %65'inin bütçesi 5,000 Euro'nun altındadır. STÖ'lerin %70'i toplumdan (çevrimiçi ortamda veya toplumdaki bağış toplama şeklinde) kaynak yaratma faaliyeti yürütmemektedir. %67,5'i ise kurumsal kaynak yaratma faaliyeti yürütmemektedir.

Ankete katılanlar, STÖ'lerin karşılaştığı sorunlar sorusuna cevaben aşağıdakileri temel sorunlar olarak sıralamışlardır:

- Yeterli finansman kaynaklarının olmaması (%75);
- Yerel kurum ve kuruluşların STÖ'leri karar alma sürecine dâhil etme konusundaki isteksizlikleri (%50);
- Yerel kurum ve kuruluşların STÖ'lerin faaliyetlerine destek olmaması (%40);
- Karar alma sürecine katılıma yönelik mekanizmaların yetersiz olması (%37,5);
- STÖ'lere yönelik yasal çerçevenin destekleyici olmaması (%32,5)
- Kurumsal kapasitenin yetersiz olması (%32,5).

Bununla birlikte, 41 STÖ'den yalnızca 1'inin yerel kurum ve kuruluşların iç işlerine müdahalede bulunduğunu iddia ettiğini belirtmek önemlidir. Yalnızca %10'u (4 STÖ) raporlama prosedürlerinin karmaşık olduğunu belirtmiştir.

STÖ'lerin %60'ı, yerel kurum ve kuruluşlarla etkileşim konusunda STÖ'lerin karar verme sürecinde etkili bir katılımı olmadığını düşünürken, %37,5'i katılım olduğunu ancak bunun yeterli olmadığını belirtmektedir. STÖ'lerin %90'ı, yerel kurum ve kuruluşlar bünyesinde STÖ politikalarına yönelik bir organın olması gerektiğini düşünürken, neredeyse aynı yüzde (%89)

⁶ STÖ Anketi Kıbrıs 2020, Ekim 2020.

yerel kurum ve kuruluşların STÖ'lere finansman sağlaması gerektiğini düşünmektedir. Yerel kurum ve kuruluşlarla iş birliğini geliştirme konusunda STÖ'lerin en çok dile getirilen öneriler arasında aşağıdakiler yer almaktadır:

- Yerel kurum ve kuruluşlar bünyesinde STÖ'lerle iş birliği amacıyla uzmanlaşmış yapıların oluşturulması;
- STÖ'lere kamu finansmanı sağlayacak bir mekanizmanın oluşturulması;
- Yasal metinlerin uygulanmasının iyileştirilmesi ve yerel kurum ve kuruluşların STÖ'lerin ihtiyaçlarına daha fazla duyarlı olmaları;
- Derneklere ilişkin yasal metnin iyileştirilmesi;
- Politikaların yapılmasına ve yasal metinlerin hazırlanmasına STÖ'lerin katılımını sağlayacak mekanizmaların oluşturulması;
- Sivil toplumun gelişimine yönelik bir politikanın benimsenmesi;
- Bağışlara yönelik teşviklerin getirilmesi.

STÖ'lerin en büyük sorununun hiç şüphesiz finansal sürdürülebilirlik sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum doğal olarak örgütsel kapasiteyi de etkilemektedir. Öte yandan, STÖ'lerin en önemli ikinci sorunu, yerel kurum ve kuruluşlarla olan ilişkileri ve kamu politikaları ile yasal metinleri şekillendirme konusundaki imkanlarıdır. Daha da önemlisi, STÖ'lerin yasal metinler ve bunların uygulanmasıyla ilgili sorunları vardır. Ancak, yerel kurum ve kuruluşların STÖ'lerin faaliyetlerine ve işlerine bir müdahalede bulunmadığını hissetmeleri olumludur.

COVID'in STÖ'ler Üzerindeki Etkileri

COVID-19 pandemisinin patlak vermesiyle, dünyanın her yerindeki STÖ'ler yeni zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Önemli sayıda STÖ acil durumlarda çalışma yapmaya bütünüyle hazır değildir ve genel olarak teknik, personel ve mali kapasiteleri COVID-19 krizi nedeniyle kötüleşmiştir. Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki STÖ'ler de benzer zorluklarla karşı karşıyadır. COVID-19'un Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki STÖ'ler üzerindeki etkilerini ölçen ankete göre, STÖ'lerin COVID-19'a karşı alınan önlemler kapsamında en çok aşağıdaki faaliyetleri etkilenmiştir:

- STÖ'lerin neredeyse %87'si seminer, eğitim, konferans vb. faaliyetlerin iptal edilmesi veya ertelenmesiyle karşı karşıya kalmışlardır.
- STÖ'lerin %46'sı çok toplumlu etkinliklerin iptal edildiğini veya ertelendiğini bildirmiştir.
- STÖ'lerin %40'ı hem bağış toplama faaliyetlerini hem de savunuculuk faaliyetlerini iptal etmek zorunda kalmışlardır.
- STÖ'lerin üçte biri (%33,3) tüm faaliyetlerini durdurmuştur.

COVID-19, STÖ'lerin genellikle düzenli olarak gerçekleştirdikleri koordinasyon toplantıları, yönetim kurulu toplantıları, AB ile toplantılar ve faaliyetler, yasadaki yükümlülüklerin yerine getirilmesi, vb. bütün faaliyetlerini daha düşük bir oranda etkilemiştir. Öte yandan, STÖ'lerin çoğu yeni koşullara uyum sağlamalarının o kadar da zor olmadığını bildirmişlerdir. STÖ'ler yeni duruma uyum seviyelerini 1 ile 5 puan üzerinden (çok kolaydan çok zora) 3 puanla (%35,71) değerlendirmişlerdir. Ancak, uyum seviyelerinin çok kolay olduğunu bildirenler de aynı yüzdeye sahiptir (1 ve 2 puan toplamı).

STÖ'lerin büyük çoğunluğu (%71) COVID-19 salgını nedeniyle yeni faaliyetler başlatmış ve yeni çalışma yöntemlerine geçiş yapmışlardır. En yaygın olanı çevrimiçi ortamda çalışma sistemi (%70), ardından uzaktan çalışma (%52) ve dijital araçlar eğitimidir (%39).

COVID-19 salgını döneminde (bağışçılar tarafından finanse edilen) projeleri uygulayan STÖ'ler durumu bağışçılarıyla görüşmüş, proje faaliyetlerinin değiştirilmesi veya ertelenmesi olasılığını ele almış veya çoğu durumda projenin uzatılmasını (%76'dan fazla) istemişlerdir. Katılımcıların yaklaşık %72'si bağışçıların talep edilen ihtiyaç ve değişikliklere oldukça esnek yaklaştığını ifade etmişlerdir.

Mevcut durum, alınan yardım ve bağış miktarını da etkilemiştir. STÖ'lerin %37'si fonlarında azalma olduğunu bildirmiştir. Aynı sayıda STÖ için yardım ve bağış miktarında bir değişiklik olmamış ve STÖ'lerin yalnızca %7'si fon artışı olduğu bilgisini vermişlerdir.

COVID-19 salgını, STÖ'lerde çalışan ücretli personeli çok fazla etkilememiştir. STÖ'lerin sadece %8'i ücretli personel sayısının azaldığını bildirirken %46'sı herhangi bir değişiklik yapmadığını ifade etmiştir. STÖ'lerin, aynı oranla, %46'sı (ücretli personeli olmadan) gönüllülük esasına göre çalışmaktadır.

Sosyal medya STÖ ile ilgili mesajların hedef kitlelere (destek gruplarına, hedef gruplara vb.) aktarılmasında oldukça fazla kullanılmaktadır. En yaygın olarak kullanılan ise Facebook'tur. STÖ'ler, ayrıca, örgüt içi iletişim amacıyla Zoom (%70), WhatsApp (%55) ve Skype (%40) gibi çeşitli araçları kullanmışlardır. Zoom, aynı zamanda, diğer paydaşlarla yapılan görüşmelerde ve toplantılarda en çok kullanılan araç olmuştur.

STÖ'lerin çoğu (%62) COVID-19 pandemisi sonrasında önceliklerinin değişmeyeceğini düşünmektedir. Ancak, üçte birinden fazlası (%38) önceliklerini değiştirecektir.

STÖ'lerin tescili ve faaliyete geçişi

Duruma genel bakış

Kıbrıs'ın kuzey kesiminde bulunan en temel iki sivil toplum kuruluşu türü vakıflar ve derneklerdir. Vakıfların durumunda 2016'dan bu yana belirgin bir değişim görülmediğinden derneklerdeki duruma odaklanacağız. Yeni 'dernekler yasal metni' Mayıs 2016'da yürürlüğe girmiştir. O zamandan bu yana mevzuatta yapılan diğer değişiklikler sivil toplum ortamını etkilememiştir. Ancak, yeni yasal metin, yerel kurum ve kuruluşların bazı uygulamalarında değişikliklere yol açmıştır. Ayrıca, yeni bir yasa metni var olmasına rağmen, örgütlenme özgürlüğüne ilişkin uluslararası standartlar açısından hâlâ ele alınması gereken bazı sorunlar ve tutarsızlıklar vardır.

Dernekler Yasal Metnine İlişkin Sorunlar

2016 tarihli dernekler yasal metninde örgütlenme özgürlüğüne ilişkin uluslararası standartlara aykırı olabilecek çeşitli hükümler ve gereklilikler bulunmaktadır. Bunların arasında:

- **Kimlerin kurucu/üye olabileceğine ilişkin sınırlama.** Mevcut yasada derneklerin "yurttaş" olan beş (5) gerçek ve / veya tüzel kişi tarafından veya daimî ikamet izni olan yabancı gerçek kişiler tarafından ve/veya kesintisiz en az altı (6) yıllık çalışma ve/veya ikamet izni olan yabancı gerçek kişiler tarafından (derneklerle ilgili yasal metnin 4. maddesi) kurulabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu madde herkesin başkalarıyla

birlikte barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahip olduğunu belirten Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. maddesi ile çelişmektedir.

- **Yabancı üyeler ile yurttaşlar arasında ayrımcılık.** Her ne kadar hem yurttaşlar hem de ikamet izni olan yabancılar dernek kurucusu/üyesi olabilseler de önemli bir fark vardır. Bir dernekte kurucular yabancı ise veya yabancı üye sayısı yurttaş sayısını aşıyorsa, dernek, yabancı bir dernek olarak tescil olmak zorundadır. Bu, bir takım sınırlamalara yol açmaktadır. Örneğin; taşınmaz mal edinme özel bir yasa metnine (Yabancılar ve Muhaceret Yasal Metni), taşınmaz mal edinme ve uzun vadeli kiralama yasal metni kurallarına tabidir (dernekler yasası 18. madde). Ayrıca, özel bir uygulama rejimine de tabidirler.
- **Yabancı uyruklu derneklerin faaliyetlerinin sınırlandırılması.** Yabancı uyruklu derneklerin, Kıbrıs'ın kuzey kesiminde faaliyette bulunmak veya iş birliği yapmak için açacakları şubeler/temsilcilikler ancak dışişlerinden sorumlu yerel kurumun onayı ve içişlerinden sorumlu yerel kurumun izni ile mümkündür. Ayrıca, faaliyet gösterebilecekleri alanlar oldukça sınırlıdır. Bu alanlar sadece spor, sağlık, insan hakları, çevre ve/veya engelli bireyler için özel eğitimi içerir. Ayrıca, faaliyetleri hakkında her altı (6) ayda bir faaliyet raporu sunmakla yükümlüdürler (normal dernekler bu raporları yılda yalnızca bir kez sunarlar).
- **Finansmana erişimi.** Yabancı dernekler ve yabancı uyruklu dernekler, dış kaynaklı fon alma konusunda sınırlamalara tabidirler; ancak içişlerinden sorumlu yerel kurumun izni ile dış kaynaklı fon alabilirler.
- **Yetkili makamların geniş denetim yetkileri.** Derneklerin tescil sırasında, özel ikametgâh olarak kullandığı konutlarla ilgili olarak, "kaymakamlığın" denetim yapmasına rıza gösterildiğine dair mülk sahibinin yazılı ve tasdikli beyanının bulunması (dernekler yasal metni madde 6.2). Denetim sırasında görevli müfettişler, üye sayısı, üyelerin tabiiyeti, dernekle ilgili bilgi, belge ve kayıtlar gibi her türlü bilgiyi talep edebilir, dernek yetkilileri bu bilgi ve belgeleri vermek veya sunmak zorundadır. Özellikle sorunlu olan husus, derneklerin üye listelerini kapalı bir zarf içinde "kaymakamlığa" vermelerinin gerekmesi ve ayrıca, değişiklikler meydana geldikten sonra 6 ay içinde bu bilgileri güncellemelerinin gerekmesidir. Bu şartın ihlali halinde, "kaymakamlık", dernek yönetimini görevden alabilir ve 1 (bir) ayı geçmemek kaydıyla dernek üyelerinden 3 (üç) kişiyi dernek genel kurulunu toplamak amacıyla atayabilir (dernekler yasal metni madde 20.6).
- **Dernekler yasal metninde birliklere yönelik düzenleme eksiklikleri.** 2016 yasal metni yeni meslek birliklerinin tescil edilmesine olanak sağlamamaktadır. Önceden kayıtlı birliklerin bir kısmı, dernek-birlik olarak yeniden tescil edilmiştir. Daha önceden var olan birliklerin bir kısmı yeni yasal metin kapsamında yeniden tescil olmak için halen bir girişimde bulunmamışlardır. Çalışma kapsamında, birliklerle görüşmemiş olmamız sebebiyle bunun bir sorun olup olmadığı konusunda bir fikir veremiyoruz.

Derneklerle ilgili olarak uygulamada karşılaşılan zorluklar

Yasal metne ilişkin yukarıda belirtilen sorunlara ek olarak, metnin pratikte uygulanışı da STÖ'ler için sorunlar yaratmaktadır. STÖ'lerin Kıbrıs'ın kuzey kesiminde faaliyet gösterirken karşılaştıkları sorunlara ilişkin spesifik örnekler aşağıda belirtilmiştir.

- a. **Tescil** – Dernekler yasal metni' uyarınca tescilin en geç 60 gün içinde yapılması gerekmektedir. Ayrıca "kaymakamlığın" 60 günlük sürenin sonunda derneğe herhangi bir cevap vermediği durumda derneğin kurulmuş sayıldığı ve tüzel kişilik kazanmış olduğu açıkça belirtilmektedir (madde 8.4). Yaptığımız görüşmeler, uygulamada durumun böyle olmadığını, tescil süresinin yasada belirtilen 60 günü aştığını ve tüzel kişilik statüsünün otomatik olarak alınmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte,

yasal metin, eksikliklerin olması durumunda başvuru sahibine "yazılı talep" gönderilmesini gerektirse de ('madde 8.5.), uygulamada bu nadiren gerçekleşmekte, başvuru sahiplerine çoğu zaman telefonla ulaşılarak sundukları belgelerde düzeltme yapmalarına yönelik sözlü bildirimler yapılmaktadır. Yasal metin gereğince "kaymakamlıkların" sunulan belgelerin yasaya aykırılık veya eksiklikler bakımından incelemesini "kaymakamlıkların" yapması gerekirken ('madde 8.3.) uygulamada, "kaymakamlıklar" kendilerine sunulan belgeleri iç işlerinden sorumlu yerel kuruma göndermekte, bu makam da "başsavcılığa" göndermektedir. Bu bir iç prosedürdür ve muhtemel çoğu tescilin gecikmesinin muhtemel sebebinin oluşturmaktadır.

- b. **Raporlama** - derneklerin faaliyetleri hakkında yıllık beyannameler sunmaları gerekmektedir. Ancak, ortak bir raporlama şablonu bulunmamaktadır. Bu yeni bir gerekliliktir. Yeni yasa yürürlüğe girdiğinde, bu yükümlülüğün ne zaman başlayacağı konusunda bazı karışıklıklar vardı. Mart 2017'de, içişlerinden sorumlu yerel kurum derneklerden beyannamelerini sunmalarını talep etmeye başladı. İlgili yerel kurum bu yükümlülüğün yürürlüğe girdiğine dair derneklere bilgilendirmede bulunmadı. Beyannamelerini (yasal metin gereğince) sunmayan derneklere önceden bildirimde bulunmaksızın doğrudan ceza uygulamaya başladı, ancak daha sonra bu cezaları uygulamaya sokmadı. Sivil Alan Projesi, olumlu bir uygulama örneği olarak, dernekleri bu yükümlülük hakkında bilgilendirmeye başladı ve aktif durumdaki derneklerin yasal metinde belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı oldu.
- c. **Bağış toplama** - Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki mevcut yasal metin STÖ'lere oldukça külfetli bir gereklilik olan kamusal alanlarda para toplamak için "kaymakamlık"lardan izin alma gerekliliğini getirmektedir. Bu izin özellikle bağış kutularını halka açık alanlara koymak için gereklidir. Bu konuda uygulamada bir değişiklik yapıldı, daha önce STÖ'lerin izin alırken bağış kutularını da ilgili yerel kuruma götürmesi gerekmektedir. Şu anda ise, izin başvuruları bağış kutularını götürmeden yapılabilmektedir. Yine de bu, gereksiz bir sınırlamadır. Ayrıca, STÖ'lerin yardım amaçlı piyangolar düzenlerken de yerel kurumdan izin alması gerekmektedir.
- d. **Ekonomik faaliyetler** – Dernekler yasal metni ekonomik faaliyetlerde bulunmaya sınırlama getirmemektedir. Madde 16.1'de yer verilen dernek gelirleri arasında "üyelik aidatları, katılım ve katkı payları, bağış ve yardımlar, dernek faaliyetlerinden elde edilen gelirler, dernek varlıklarından elde edilen gelirler, kamu kurum ve kuruluşlarından bankalar aracılığıyla alınan yardımlar ve diğer yasal gelirler" yer almaktadır. Bununla birlikte, uygulamada ekonomik faaliyetlerde bulunmanın yolunun ne olduğu açık değildir. Görüşülen STÖ'lerin birçoğunun mal ve hizmet satışı yapmak yerine bağış almayı ve karşılığında ürünlerini hediye olarak vermeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bir ücret karşılığında sanat kursları açmak veya ticari ürün satışı yapmak gibi istisnalar da bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, uygulamaya ilişkin, STÖ'lerin karşı karşıya kaldığı bir dizi sorun bulunmaktadır. Dernekler yasal metninin uygulamada tek bir uygulama şekline sahip olmadığı, bölgelere göre değişiklik gösterdiği de ortadadır. Örneğin 2019'daki bir seminerde Mağusa'da yetkililer, yalnızca şüphe duydukları bazı tüzükleri içişlerinden sorumlu yerel kuruma ilettiklerini (onların da "savcılığa" sevk ettiklerini) belirtmişlerdir. Lefkoşa örneğinde ise, kendi başlarına karar verme konusunda kendilerini yeterli hissetmediklerinden tüzüklerin tamamını veya büyük bir kısmını içişlerinden sorumlu yerel kuruma göndermektedirler.

Öneriler

Kıbrıs Türk toplumundaki STÖ'ler için "yasal ortama" ilişkin durumun tasviri, STÖ'lerin tescil ve faaliyetleriyle ilgili olarak iyileştirilmesi gereken 4 ana sorunun var olduğunu ortaya koymaktadır. Önerilerin bir kısmı aşağıda belirtilmiştir:

- ✓ **Dernekler yasal metninin, örgütlenme özgürlüğüne ilişkin uluslararası standartlara uygunluğunun sağlanması** – dernekler yasal metni ile ilgili bir toplantının düzenlenerek konunun yerel kurum ve kuruluşların temsilcileri, "milletvekilleri" ve STÖ'lerin katılımıyla ele alınmasının ve "dernekler yasası"nın revizyon yapılabilecek kısımları üzerinde mutabık kalınmasının bu doğrultuda atılabilecek iyi bir başlangıç adımı olabileceğine inanıyoruz. Kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılması ve açık olmayan ifadelerin açıklığa kavuşturulması revizyon yapılabilecek iki ana yön olabilir.
- ✓ **Dernekler yasal metninin uygulamasının iyileştirilmesi ve yeknesaklığının sağlanması** – Dernekler yasal metninin uygulanmasında yer alan bütün kurum ve kuruluşlar ile STÖ'leri bir araya getirerek süreçlerin basitleştirilmesi amacıyla ortak bir yaklaşımın benimsenmesi bir başlangıç noktası olabilir. Örneğin, bütün dernek tüzüklerinin içişlerinden sorumlu yerel kuruma veya "başsavcılığa" gönderilmesine gerek yoktur, sadece daha zor nitelikte olan tüzükler gönderilebilir. **Dernekler yasal metninin nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiğiyle ilgili kılavuzların hazırlanmasıyla** uygulamada birliğin sağlanması güvence altına alınabilir.
- ✓ **Hem STÖ'lerin hem de idarenin kapasitesinin artırılmasına yardımcı olunması** - STÖ'lere yaklaşan beyanname teslim tarihleri, yasal metinlerden doğan "yasal yükümlülükleri" vb. konular hakkında düzenli olarak güncel bilgi verilmesine ihtiyaç vardır. Yerel kuruma STÖ'lerle ilgili olarak aşağıdaki konularda destek sağlanabilir:
 - **Tescilli yapan yetkililere yönelik düzenli eğitimlerin verilmesi.** Uygulamalarla ilgili paylaşımların yapılması, karşılaşılan önemli konuların tartışılması da dâhil olmak üzere, yaptırımların ne zaman ve nasıl uygulanacağı ve denetimlerin nasıl yapılacağı gibi konularda eğitimlerin verilmesi
 - **Uygulamayla ilgili spesifik belgelerin hazırlanmasına yönelik desteğin (örneğin bir uzman desteğinin) verilmesi** - örneğin dernekler yasal metninin nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiğiyle ilgili yıllık beyanname ve kılavuzlar için tek tip şablonların (yukarıda belirtilen öneriye bakınız) hazırlanması.
- ✓ **Yasal metinlerde iyileştirmelerin yapılacağı diğer alanların belirlenmesi** - Her ne kadar mevcut değerlendirmenin kapsamı sınırlı olsa da yapmış olduğumuz görüşmelerde daha fazla reforma ihtiyaç duyulan birkaç ilave alan belirledik. Söz konusu spesifik alanlardan birisi **STÖ'lerin toplumdan bağış toplamak için onay almalarının gerekmesidir.** Bununla birlikte, daha fazla reformun ihtiyaç duyulduğu başka alanlar da olabilir, ancak ayrıntılı olarak analiz edemediğimiz daha spesifik konularda araştırma yapmaya ihtiyaç vardır. Reforma ihtiyaç duyulan diğer alanları belirlerken, bu reformların gerekli olup olmadığı ve öncelik taşıyıp taşımadığı kararını vermeyi sağlayacak çok **basit bir algoritmanın** kullanılmasını ve aşağıdaki unsurların değerlendirilmesini öneriyoruz:
 - Reformun yapılacağı ilgili alana dair siyasi iradenin olması;
 - Reform STÖ'lerde veya STÖ'lerin çoğunluğu üzerinde nasıl bir pratik etki yapacak?
 - Reformu desteklemek isteyen kritik sayıda STÖ var mı?

STÖ'lerin Finansal Sürdürülebilirliği

Duruma genel bakış

Kıbrıs Türk STÖ'lerin karşı karşıya olduğu temel sıkıntı finansal sürdürülebilirlikleridir. Bunu, Kıbrıs 2020 STÖ Araştırması da göstermektedir: STÖ'lerin %75'i en büyük sorunlarının finansman kaynaklarının yetersizliği olduğunu vurgulamışlardır.

Genel olarak, STÖ'lerin finansal sürdürülebilirliği ciddi bir konudur. "Yasal mevzuat" çerçevesinde STÖ'lere yönelik bazı vergi avantajlarının öngörülmesine, kamu desteğinin mümkün kılınmasına ve bağış toplama ve üyelik aidatı alma olanağının tanınmasına rağmen, sivil toplum sektörünün genel olarak bağış ve gelir miktarları yine de oldukça sınırlı seviyededir ve daha fazla gelişmenin kaydedilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması için olanak ve perspektif sunmamaktadır. STÖ'lerin çoğu oldukça zayıftır, genellikle gönüllülerin desteğine dayanmaktadırlar ve çeşitlendirilmiş finansman kaynakları olmadan tek bir bağışçıya bağımlı durumdadırlar.

Spesifik Zorluklar

Faaliyetler için kaynakların sınırlı olması. STÖ'lerin %65'inden fazlasının yıllık bütçesi, 5.000 Euro'dan azdır⁷, ve bu bütçe olağan faaliyetlerinin gerektirdiği temel ihtiyaçları karşılamak için yeterli değildir. Bu nedenle, STÖ'lerin çoğu ücretli personel istihdam etmeden gönüllülük temelinde çalışmaktadır. Bu, uzun vadeli planlama yapmanın, profesyonelleşmenin ve genel olarak sivil toplum sektörünün sürdürülebilirliğinin önündeki temel engeldir. Görüşülen STÖ'lerin yaklaşık %85'i sürekli olarak gönüllülerle çalıştıklarını ifade ederken sadece %15'i 1-5 arasında ücretli personeli olduğunu belirtmiştir⁸.

Dış kaynaklı fonların sınırlı olması. Son dört yılda en büyük bağışçı konumuna gelen AB, bazı STÖ'lerin reel bütçelerinin %80'inden fazlasını, hatta %90'ını güvence altına almasını sağlamıştır. AB, STÖ'lerin farklı çalışma alanlarına destek sağlayarak, (bilgi paylaşımı, eğitimler, doğrudan yardım vb.) teknik destek da dâhil olmak üzere farklı türde yardımlar aracılığıyla sivil toplumu canlı tutmaya çalışmaktadır. Ancak STÖ'ler, daha önceki yıllarda fon sağlayan UNDP ve USAID gibi fon kuruluşlarının son yıllarda eskisi kadar aktif ve geçerli olduklarına değinmemişlerdir.

Kamu finansmanı eksikliği. İlgili yasal metinlerde dayanağı bulunmasına ve STÖ'lerden büyük bir talep olmasına rağmen, doğrudan sağlanan kamu desteği oldukça sınırlıdır. STÖ'lere mali destek vermeye açık olan yalnızca birkaç kurumun olduğu ifade edilmiştir. Görüşmelerde, örgüt başına 10.000 TL'ye kadar destek sunan 'cumhurbaşkanlığı' bir örnek olarak verilmiştir. Açık rekabet usulü bir çağrı yapılmamakta, ancak, bazı STÖ'ler yerel kurum ve kuruluşlara (bu örnekte 'cumhurbaşkanlığı'na) başvurarak fon talep etmekte ve almaktadır. Bununla birlikte, "kültür dairesi", açık rekabet usulünü uygulayan ve sivil toplumu kapsama yaklaşımı benimseyen, benzeri olmayan bir örnek teşkil etmektedir.

Hizmet sunumunun ağırlıklı olarak sosyal hizmetler alanında uygulanması. Odak grup görüşmelerinde, STÖ'lerin geleneksel olarak sosyal hizmetler alanında hizmet sunan kurumların çok önemli ortakları konumunda oldukları vurgulanmıştır. Kıbrıs'ın kuzey

⁷ STÖ Anketi Kıbrıs 2020, Ekim 2020.

⁸ Ayg.

kesiminde, bazı STÖ'ler savunmasız gruplara yönelik çeşitli hizmetler sunarak destek vermektedirler. Sosyal hizmetler alanındaki temel kurumlardan birisi olan "sosyal hizmetler dairesi" STÖ'lerin taşıdığı değeri kabul ederek çeşitli STÖ'lerle ortaklıklar başlatmıştır. Genelde, yerel kurum ve kuruluşlar sağlamakla yükümlü oldukları ancak bunu yapma kapasitesine sahip olmadıkları hizmetlerin STÖ'ler tarafından sunulduğu durumlarda para sağlamaktadırlar (örn. SOS Çocuk Köyü ve Kanser Hastalarına Yardım Derneği). Bu süreç için yasal metinlerde herhangi bir düzenleme olmadığından, bu uygulamalar daire ile ilgili STÖ arasında amaca özel ve geçici protokollerin imzalanması yoluyla gerçekleşmektedir.

Ekonomik faaliyette bulunma konusuyla ilgilenen STÖ sayısı fazla değildir. Yasal metne göre, STÖ'ler ekonomik faaliyetlerde bulunarak gelir elde etme imkânına sahiptirler. Bu amaç doğrultusunda ekonomik faaliyette bulunan STÖ'lerin maliyeden sorumlu yerel kuruma başvurmaları/bildirimde bulunmaları gerekmektedir. STÖ'ler sadece ekonomik faaliyetleri için vergiye tabiidirler ve uygulanan oran şirketlere uygulanan oranla aynıdır. Ancak, STÖ'ler nadiren ekonomik faaliyetlerde bulunmakta ve sundukları hizmetler/mallar için ödeme almak yerine bağış almayı tercih etmektedirler. Odak grup toplantılarında ve yapılan görüşmelerde temel ofis giderlerini ve idari maliyetleri karşılamak amacıyla sanat dersleri vermek, miknatis veya geri dönüştürülmüş çanta satmak, dergi yayınlamak vb. buna dair birkaç örnek verilmiştir. Ayrıca, SOS Çocuk Köyü, sosyal sorumluluğa dayalı pazarlama ya da dayalı ortaklıklar kurmanın yanı sıra (örn. logolu zeytinler), üretici ve distribütörün satışından elde edilecek gelirlerinin %15'ini SOS Çocuk Köyü'ne bağışlayacakları bir içeceğin yakın zamanda yapılacak lansmanı için hazırlık içindedirler.

Halktan bağış toplamanın önündeki engeller. STÖ'lerin halktan bağış toplamasına izin verilmektedir ancak, bunu yapmak için farklı makamlardan farklı izinler almaları gerekmektedir. Örneğin, STÖ'lerin sokaklarda veya meydanlarda etkinlik düzenlemek için "belediyeden" izin almaları, nakit bağış alabilmek için içişlerinden sorumlu yerel kurumdan izin almaları gerekmektedir. STÖ'lerin bu amaçla pratikte kullandıkları çeşitli yöntemler bulunmaktadır (konser organizasyonu, tiyatro gösterileri, bağış kutuları, çay partileri vb.).

Kurumsal ve şahsi bağışlarda sağlanan vergi avantajları. Yasal metinler uyarınca bağışçılara sağlanan bazı vergi teşvikleri vardır, ancak, vergiden düşülen bağış miktarına ilişkin kamuya açık veri bulunmadığından, bu vergi teşviklerinden ne ölçüde yararlandığını analiz etmek zordur. Genel olarak şirketler, yıllık gelirlerinin %5'ine kadarını hayır kurumlarına veya STÖ'lerin eğitim, kültür ve hayır amaçlı faaliyetlerine bağışlayabilmektedirler. Şahısların STÖ'lere bağışta bulunmaları durumunda gelirlerinin %10'una kadar yararlanabildikleri bir vergi teşviki vardır, ancak, bu sadece belirli çalışma alanlarında faaliyet gösteren (eğitim, kültür, spor, sağlık, bilim gibi alanlarla), onaylanmış kısıtlı bir listede yer alan STÖ'lere yapılan bağışlarla sınırlıdır. Öte yandan, görüşülen STÖ'lerden bazıları bu tür teşviklerin varlığından haberdar değildi. Bu durum STÖ'lerin hayır amaçlı faaliyetler (ve bunlar için sağlanan vergi teşvikleri) konusundaki farkındalığının ve bilgisinin düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca, şirketlerin sponsorluk anlaşmaları yapma olanakları da vardır. Böyle bir durumda yapılan yardım tutarının %100'üne kadar vergiden düşmek mümkündür. Sponsorluk anlaşmaları eğitim, sağlık, spor, kültür, sanat ve bilimsel araştırma alanlarında yapılabilmektedir. Bu tür sponsorluk anlaşmaları esas olarak spor kulüpleriyle yapılırsa da farklı STÖ'lerle yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. Şirketlerin sponsorluk anlaşmaları için genelde spor kulüplerini seçmelerinin sebebi daha iyi reklam yapma fırsatı sunuyor olmalarıdır.

Hayır kurumları ve kamu yararı statüsü. Hayır kurumları yasası, hayır kuruluşunun eğitsel, edebi, bilimsel veya kamusal amacı olması durumunda ayrı bir tüzel kişiliğe sahip "hayır kurumu" olarak tescil olmasına olanak sağlar. Tüzel kişilik "bakanlar kurulu" onayıyla alınır. Tüzel kişiliğin alınmasına ilişkin prosedür açıkça düzenlenmemiştir ve uygulamada farklılıklar göstermektedir. Dahası, uygulamalara bakıldığında, son 20 yılda 20'den daha az kuruluşun

hayır kurumu olarak tescil edilmiş olması bu prosedürün aslında işlemediğini göstermektedir. Aynı bir tüzel kişilik statüsüne neden ihtiyaç olduğu, bunun dernek ve vakıflardan yapısal olarak nasıl farklılaştığı ve kararın neden Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki en yüksek siyasi organa bırakıldığı açık değildir. Aynı zamanda, vergi ile ilgili farklı yasalarda farklı türdeki sivil toplum örgütlerine (STÖ'ler) farklı faydalar sağlanmaktadır. Kuruluşların kategorileri veya yardım sağlanan faaliyet türleri, yasalarda karışıklık yaratabilecek şekilde farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, gelir vergisi yasal metninde spor kulüpleri, vakıflar ve hayır kurumları için birtakım teşvikler belirtilmişken dernekler için belirtilmemiştir. Öte yandan, yine aynı yasal metinde sosyal amaçlı kuruluşlara yapılan bağışlarda herhangi bir teşvik yer almazken, kurumlar vergisi yasal metninde bu gibi kuruluşlara bağışlar için teşvikler bulunmaktadır.

Öneriler

- ✓ **STÖ'lere yönelik kamu finansmanı için açık kuralların oluşturulması ve kuralların şeffaflık ve rekabete dayalı olmasının sağlanması.** STÖ'lere yönelik hem kamu finansmanı miktarı hem de fon sağlayan kamu kurumlarının sayısı artırılmalıdır. STÖ'lere yönelik kamu finansmanı için açık yasal metinler/hükümler bulunmalı ve bunlar, finansman öncelikleri tanımlanırken yararlanıcıların (STÖ'ler) dâhil edilmesi, prosedürde yer alan adımlara ve desteklere ilişkin önceden açıklanacak net kriterlerin bulunması, kararların gerekçelere dayandırılması; değerlendirmeyi yapanların yetkin ve tarafsız olmaları, desteklenen projelerde elde edilen çıktılarının ve sonuçlarının değerlendirilmesi ve çok yıllık sözleşme yapma olanağı vb. konulara ilişkin hükümleri içermelidir. Kamu finansmanı sürecinin şeffaflığını sağlamak amacıyla her kurumdan STÖ'lere yapılan kamu finansmanı miktarına ilişkin veriler yıllık olarak mevcut olmalıdır.
- ✓ **Hayır kurumu/kamu yararı statüsünün daha fazla sayıda STÖ'ye erişilebilir kılınabilmesi amacıyla değiştirilmesi.** Kıbrıs'ın kuzey kesiminde sivil toplum sektörünün sürdürülebilirliğini artırmak amacıyla "hayır kurumu" sisteminin basitleştirilip kolaylaştırılmasını ve sivil toplum örgütlerine yönelik vergi ve diğer teşviklerden yararlanma sürecinin şeffaflaştırılmasını sağlayacak bir mekanizmanın hayata geçirilmesi önemlidir. Mevcut "hayır kurumu" düzenlemesinin yerini alacak bir **kamu yararı statüsünün** oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Kamu yararı statüsü, "vergi dairesi"/ maliyeden sorumlu yerel kurum tarafından basit bir başvuru sürecinden sonra dernek ve vakıflara verilen bir statü olmalıdır. Farklı vergi teşviklerini esasen maliyeden sorumlu yerel kurum ele alacağından sağlanan teşviklerin kullanımını izlemekten sorumlu kurum da o olmalıdır.
- ✓ **Hizmet sunumunun daha fazla geliştirilmesi.** Sosyal hizmetler sektöründe hâlihazırda olumlu bir uygulama olan hizmet sunumu uygulaması bu alanda daha da güçlendirilmeli, ancak, aynı zamanda, yerel kurum ve kuruluşların zayıf olduğu diğer alanlarda da (eğitim, sağlık vb.) geliştirilmelidir. STÖ'lerin hizmet sunması bütün gelişmiş ülkelerde sık görülen bir uygulamadır. Bu, her iki tarafa da fayda sağlayan bir eylemdir: Bir yandan STÖ'lerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunurken, diğer yandan da faydalanıcıların yüksek kalitede hizmet almasını sağlamaktadır. Hizmet tedarikleri açısından oldukça önemli olan husus, hizmet sağlayıcı STÖ'lerin seçim prosedürünün şeffaf olması ve sunulan hizmetin kalitesinin ve hizmeti alanların memnuniyet seviyelerinin sık sık değerlendirilmesidir.
- ✓ **STÖ'lerin ne şekilde ekonomik faaliyet gerçekleştirebileceğine dair rehberliğin sağlanması.** Ekonomik faaliyetlerden gelir elde etme imkânı hâlihazırda mevcut bir imkân olduğundan ve STÖ'ler bu fırsatı çok fazla kullanmadıklarından, STÖ'lere "ticari" temelde nasıl daha iyi ve daha sık çalışabilecekleri konusunda rehberliğin sağlanmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca, STÖ'ler ekonomik faaliyetlerde bulduklarında,

özellikle finansal ve mali raporlama gibi yükümlülükleri hakkında ek bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu konuda rehberliğin sağlanmasının yanı sıra, bu konuda hem STÖ'lere hem de ilgili yerel kurumların yetkililerine yönelik çeşitli eğitimler düzenlenebilir.

- ✓ **Bağış toplamak amaçlı halka açık kampanyalar için önceden izin alma gerekliliğinin kaldırılması.** Bağış toplama faaliyetleri ve kampanyaları, STÖ'lerin yaptıkları çalışmaları halka daha iyi anlatmalarına yardımcı olur ve aynı zamanda sivil toplum sektörüne güvenin inşasına katkıda bulunur. Bunun da ötesinde, toplanan bağışlar her zaman somut bir amaç için, genellikle ihtiyacı olan insanlara yardım etmek içindir. Bu nedenle, yerel kurum ve kuruluşların STÖ'lerin kaynak yaratma sürecini özel talepler ve izinler olmaksızın olabildiğince kolaylaştırması gerekmektedir.
- **STÖ'lere ve bağışçılara (kurumsal ve bireysel) yönelik vergi teşviklerinin ve avantajlarının analiz edilmesi.** Vergilerle ilgili iki temel sorun vardır: daha fazla teşvike ihtiyaç duyulmasının yanı sıra STÖ'lerin vergi yükümlülüklerini daha iyi anlamalarına ihtiyaç vardır. STÖ'lerin kâr amacı gütmeyen faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler için kurumlar vergisi/gelir vergisinden muaf olmalarının yanı sıra, STÖ'ler için veraset vergisi, idari vergiler, ekonomik faaliyetten elde edilen kar vb. vergiler için de ilave muafiyetler sağlanabilir. Ek vergi avantajları veya muafiyetleri için tüm bu olasılıklar daha ayrıntılı olarak tartışılabilir. Ayrıca, STÖ'lerin ödemekle yükümlü oldukları vergiler konusunda da örneğin, tüm vergi yükümlülüklerinin sıralandığı bir broşür hazırlanması yoluyla net bir anlayışın oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Bu broşürün tanıtımının yapılmasına ve hem STÖ'lere hem de vergi yetkililerine yönelik eğitimlerin (derslerin) verilmesi gerekecektir.
- **STÖ'lerin kaynak yaratma kapasitesinin artırılması.** 2016 yılında yapılan değerlendirmede de belirtildiği üzere, finansal sürdürülebilirliğin önemli unsurlarından biri, STÖ'lere yönelik çeşitlendirilmiş finansman tabanının sağlanmasıdır. Kamu finansmanını artırmaya yönelik veya sosyal hizmetlerle sözleşme yapmakla ilgili bazı öneriler yukarıda belirtilmiş olsa da STÖ'lerin farklı alternatiflere de yönelmeleri önemlidir. Bu yöndeki seçeneklerden birisi, şirketlerden ve bireylerden bağış toplamak amacıyla hayırseverlik/bağış toplama kampanyaları düzenlemektir. Kıbrıs'ın kuzey kesiminin ekonomisi çok büyük bir ekonomi olmasa da böyle bir kaynak STÖ'lerin belli bir düzeyde bağımsızlıklarını temin edebilir ve daha büyük ölçekli AB programlarında kullanabilecekleri eş-finansman miktarlarını güvence altına almaları gibi alanlarda fayda sağlayabilir. Bu nedenle, bir kaynak yaratma kampanyasının nasıl planlanacağı ve düzenleneceği konusunda da eğitimlerin verilmesi ve rehberliğin sağlanması önemlidir.

STÖ'ler ile yerel kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği

Duruma genel bakış

STÖ'ler ile yerel kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliğine ilişkin durum 2016'dan bu yana önemli ölçüde değişmemiştir. Görüşülen kişilerin çoğunun belirttiği üzere, iş birliği düzensizdir ve kurumsallaşmış ya da belirli ilkelere dayalı değildir. Bir görüşmede de değinildiği gibi, iş

birliğinin düzeyi, ilgili yerel kurumdaki sorumlu kişinin STÖ'lere karşı tutumuna ve algısına bağlıdır.

İşbirliğinin gelişmesi için gerekli olan spesifik ön koşullar vardır. İki temel koşul (1) iş birliği yapılan partnerin nasıl çalıştığını ve faaliyetlerini neyin yönlendirdiğini anlamak ve (2) iş birliğinin faydalarını (böylelikle iş birliğinin bir kazan-kazan durumu olduğunu) anlamak. Bunların her ikisi de öğrenilebilecek/eğitilebilecek konulardır. Ancak bu, özellikle yerel kurum ve kuruluşlar açısından zaman yatırımı yapılmasını gerektiren bir konudur. STÖ'lerin de yerel kurum ve kuruluşların nasıl çalıştığını ve çalışmalarını nasıl etkileyebileceklerini anlamaları gerekmektedir. Görüşmelerimiz, STÖ'lerin çoğunun iş birliğinin önemini anladığını ve ortaya çıkan birçoğ iyi örneğin arkasındaki itici gücün iş birliği olduğunu göstermiştir.

İşbirliğini kolaylaştıran birkaç bileşen vardır. İşbirliğinin ilk unsuru, **onu destekleyen bir kurumsal yapının varlığıdır**. Çeşitli ülkelerde bunlar iş birliğini/istişareyi destekleyen birimler/daireler; istişareleri düzenleyen ve temas noktaları olarak hizmet gören görevliler ve/veya hem STÖ'lerin hem de devlet kurumlarının bir araya geldiği, belirli sorunların tartişıldığı ve ortak bir çözümlün arandığı halk konseyleri, ortak çalışma grupları vb. istişare organları benzeri yapıları içermektedir. İşbirliğinin bu katmanı Kıbrıs'ın kuzey kesiminde büyük ölçüde eksiktir. Bu nedenle, yerel kurum ve kuruluşlarda yaşanan sürekli değişimler, önceki yetkililer tarafından başlatılmış süreçlerin tıkanmasına, hatta sıfırdan yeniden başlatılmasına yol açmaktadır.

İşbirliğinin ikinci unsuru politika seviyesidir: STÖ'lerle iş birliğinin yapılmasına ve STÖ'lerin karar alma sürecine dahil edilmesine **öncelik veren stratejik bir belgenin varlığıdır**. Birçoğ ülkede hükümetler veya parlamentolar, Sivil Toplum Geliştirme Stratejileri veya STÖ-Devlet İş birliği belgelerini hayata geçirmektedirler. STÖ'ler, Kıbrıs'ın kuzey kesiminde 2016 yılında benzer bir süreç başlatılmış ve STÖ'ler Kıbrıs Türk toplumunda Sivil Toplumun Gelişmesine yönelik Destek Stratejisi adlı bir belgenin hazırlanmasına katılmışlardır. Söz konusu strateji belgesi 2017 ve 2018 yıllarında STÖ topluluğu içinde çokça istişare edilmiş, ancak nihayetinde Kıbrıs Türk yerel kurumları tarafından devamı getirilmemiştir. Taslak stratejide STÖ'ler ile yerel kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ilkelerinin bir listesine yer verilmiştir. Stratejide, ayrıca, reforma yönelik 3 ana öncelikli alan da sıralanmıştır:

- STÖ'lerin finansal sürdürülebilirliğinin iyileştirilmesi;
- STÖ'lerin çalışmaları için Elverişli Ortam; ve
- Karar alma sürecine katılımın geliştirilmesi.

Taslak strateji belgesi, hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla, özel bir organ tarafından izlemesi yapılacak olan bir uygulama planının kabul edilmesini önermektedir. Buna ilaveten, uygulamaya ilişkin yıllık rapor hazırlanması, Stratejinin uygulanmasına ilişkin "meclis" düzeyinde görüşmelerin yapılması ve uygulamanın orta vadeli ve nihai değerlendirmesinin bağımsız uzmanlar tarafından yapılması gibi bazı ek izleme mekanizmaları da önerilmektedir.

Başarılı bir iş birliğinin üçüncü unsuru, **iş birliği/katılım için kuralların varlığıdır**. Bu kurallar STÖ'lerin "yasama sürecine" nasıl ve hangi aşamalarda dâhil olacaklarını düzenler. Bu kurallar, halk ile istişareleri "yasama sürecinin" resmi bir parçası haline getirerek STÖ'lerin katılımını somutlaştırlar. Yerel kurum ve kuruluşların STÖ'leri dâhil etmeye yönelik bir prosedürü olduğu ve bunun uygulandığı iddia edilmesine rağmen, görüşülen tüm STÖ'lerin sürecin çoğunlukla gayri resmi yürütüldüğu ve yürürlükte herhangi bir düzenleme bulunmadığı beyanları dikkate alındığında mevcut durumun bu açıdan bir netlik taşımadığı söylenebilir.

Elbette STÖ'lerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesine dair olumlu örnekler ve STÖ'lerle iş birliği yapan ve iş birliğinin faydasını anlayan yerel kurum ve kuruluşlar vardır. Ancak, bu süreç kişisel tutumlara dayanan bir süreçtir. STÖ'lerin dernekler yasal metninin yapım sürecindeki

tartışmalara (önceki raporda açıklandığı gibi) katılımına ilişkin olumlu örnekler ek olarak, farklı yasal metinlerle ilgili olarak da STÖ'lerin katılımının sağlanması sonucu metinlerin iyileştirilmiş bir şekilde kabul edildiği son derece olumlu birkaç örnek daha vardır. Görüşmeler sırasında bu bağlamda paylaşılan örneklerden bazıları şunlardır:

- İnsan ticaretiyle mücadele önerileri ("ceza yasasına");
- Eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılmasına (2014) ve nefret söylemine karşı hükümlere ilişkin "ceza yasası" değişiklikleri (2020);
- Ruh sağlığı ile ilgili yasal metin;
- Avcılıkla ilgili yasal metindeki değişiklikler.

STÖ'ler ile karar alma organları arasındaki iş birliğine ilişkin diğer güzel örnekler arasında (Kıbrıs'ın yeniden birleşmesi süreciyle ilgili) STÖ'lerin de yer aldığı iki toplumlu teknik komiteler yer almaktadır. Örneğin, Evrensel Hasta Hakları Derneği bu yıl ortak COVID politikasını görüşmek amacıyla birkaç kez toplanan iki toplumlu sağlık teknik komitesinin bir üyesidir. Bir başka olumlu örnek, yerel kurum ve kuruluşlarla iş birliği fırsatları yaratmaya çalışan Sivil Alan projesidir (örneğin, kamu yararı statüsü, ilgili yasal metinlerin uygulanması üzerine bir dizi tartışma). İş birliği konularındaki anlayışın artırılması ve aynı zamanda STÖ'ler ile yerel kurum ve kuruluşların arasındaki açığı kapatılması amacıyla STÖ'lerin yerel kurum ve kuruluşların temsilcilerinin yer aldığı çalışma ziyaretleri düzenlemişlerdir.

İnsan ticaretinin bir suç olarak kabul edilmesine yönelik "ceza yasası" değişiklik süreci ve insan ticaretiyle mücadeleye ilişkin devam eden yeni yasal metin taslağının hazırlanması süreci, yukarıda da değinildiği üzere iyi bir örnek teşkil etmektedir. Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi (ABKM) bu süreçte uzmanlığın sağlanması amacıyla ilgili yerel kurumlar ile AB tarafından finanse edilen Sivil Alan Projesi arasındaki iletişimi sağlamıştır. Sivil Alan, aynı zamanda, ilgili STÖ'lerin dâhil edilmesinin kolaylaştırılmasında da etkili olmuştur (örneğin, Barolar Birliği ve insan ticaretiyle mücadeleye karşı STÖ'lerden oluşan bir konsorsiyum tarafından uygulanan ve finansmanı AB tarafından sağlanan COMMIT Projesi). COMMIT Projesi, öte yandan, insan ticaretine karşı bir stratejinin geliştirilmesi ve bilgi paylaşımının sağlanması amacıyla STÖ'ler ile yerel kurum ve kuruluşların bir araya geldiği bir platformun oluşturulmasında da etkili olmuştur.

Bununla birlikte, STÖ'lerin reform yapılmasını sağlama girişiminde buldukları ancak çeşitli nedenlerden dolayı başarısız oldukları çok sayıda farklı örnekler de bulunmaktadır. Görüşülen bir kişi, STÖ'lerin yerel kurum ve kuruluşları mütemediyen zorlamak zorunda kaldıkları için "yorgunluk" yaşadıklarını ve karar verme sürecine katılım için daha yapılandırılmış bir sistemi tercih edeceklerini ifade etmiştir.

Burada önemli bir ayrımın yapılması gerekmektedir. Yapılan bütün görüşmelerde sendikalar, birlikler ve odalar ile diğer STÖ'ler açıkça birbirinden ayırt edilmiştir. Örneğin, bazı örnekler verilirken eğitim alanındaki en etkili paydaşların sendikalar olduğundan bahsedilmiştir. Hatta bir katılımcı, bazı alanlarda sendikaların gerçekten güçlü olmasının, aslında güçlü STÖ'lerin gelişmesine engel olabileceğine dair görüşünü paylaşmıştır.

Neredeyse yapılan bütün görüşmelerde dile getirilen en büyük sorunlardan birisi siyasette sürekli meydana gelen ve yerel kurumların çalışma süresini oldukça kısaltan (ve dolayısıyla reform ufkunu da) politik değişiklikler olmasıdır. Bahsedilen ikinci bir sorun, yerel kurumların da iş birliği yapmayla ilgili kapasite eksikliği yaşamalarıdır. Kurumlarda personel eksikliği vardır. Bünyesinde STÖ'lerden sorumlu özel bir kişinin varlığına rağmen, işçilerinden sorumlu yerel kurumda dahi söz konusu kişinin buna ek olarak çok sayıda farklı görevleri de vardır.

Öneriler

Yukarıda da belirtildiği üzere, iş birliğine ilişkin durum 2016'dan bu yana önemli ölçüde değişmemiştir. Bu, doğal olarak, 2016'da yapılan değerlendirmede sunulan önerilerin bugün dahi halen aynı derecede geçerli olduğu anlamına gelmektedir. **STÖ'ler ile yerel kurum ve kuruluşlar arasındaki anlayışın geliştirilmesi için çalışmanın** yansırı her iki sektöre de iş birliğinin faydalarının gösterilmesine yönelik **çalışmaların** yapılmasının önemli bir başlangıç noktası olduğuna inanıyoruz. Her iki sektörün kapasitesini artırmaya yönelik ortak müzakere ortamları ve eğitimler sağlanarak bu gerçekleştirilebilir. Yerel kurum ve kuruluşlar ile STÖ'lerin rol değişikliği yapmalarını gerektiren pratik eğitimler öğrenmeyi sağlayacak olumlu örnekler arasında yer alabilir. STÖ temsilcilerinin yerel bir kurumun faaliyetlerine dâhil olduğu kısa süreli staj programlarının geliştirilmesi veya bunun tam tersinin yapılması ilginç bir yaklaşım olabilir.

Bununla birlikte, iş birliğinin üç unsurunun geliştirilmesi için çalışmaların yürütülmesi önemlidir (a) iş birliğini destekleyen kurumsal yapıların geliştirilmesi; (b) sivil toplumun gelişimine yönelik bir strateji belgesinin hazırlanması ve (c) iş birliği ve istişareler için standartların geliştirilmesi. İşbirliğini geliştirilmesine katkı sağlaması açısından aşağıdaki pratik adımlar önerilmektedir:

- **Kıbrıs Türk toplumunda Sivil Toplumun Gelişmesine yönelik Destek Stratejisinin müzakere ve kabul edilme sürecinin yeniden başlatılması.** Taslak belge, ortak ilkeler ve hedefler üzerinde anlaşmaya varılmasında sağlam bir temel oluşturacaktır.
- Herhangi bir sorunun çözüme kavuşturulmasına katkı sağlamak ve iş birliğini koordine etmek amacıyla yerel kurumlarda **STÖ'lerle iş birliği için odak noktalarının belirlenmesi.** Mevcut ekonomik durum ve pandemi kaynakları gerçekten kısıtlamış olsa da böyle bir faaliyet için yüksek bir kaynağa ihtiyaç yoktur. Ayrıca, belirlenen odak noktası/noktaları, AB'den veya diğer donörlerden teknik destek da alabilir.
- **STÖ'lerle yerel kurum ve kuruluşlar arasında bir etkinlik düzenlenerek STÖ'lerin karar alma sürecine katılımını düzenlemeye olan ihtiyacı** yanı sıra iş birliği/istişare ilkelerinin müzakere edilmesi. Başlatılan yasa taslağı hazırlama süreçleri hakkında STÖ'leri bilgilendirmek ve görüşlerini almak, STÖ'leri yasa taslağı hazırlamakla sorumlu çalışma gruplarına davet etmek, STÖ'leri "meclisteki" tartışmalara davet etmek vb. gibi farklı katılım yolları düşünülebilir.

Sürecin desteklenmesi amacıyla, yerel kurumlara istişarelerin düzenlenmesi, yönetmeliklerin hazırlanması gibi konularda **teknik desteğin** sağlanması önemlidir.

Sonuç

Mevcut değerlendirme, Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki STÖ'lerin karşı karşıya olduğu sorunların 2016'da karşı karşıya kaldıkları sorunlara oldukça benzer sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır. Açık ara en büyük sorun, finansal sürdürülebilirlik ve finansal kaynakların yeterli olmamasıdır. Bu nedenle, STÖ'lerin finansmanına yönelik çeşitli alternatif kaynakların (kamudan daha fazla finansman, STÖ'lerden hizmet alımının artırılması, daha yüksek oranda ekonomik faaliyette bulunma ve bağışçılık/kaynak geliştirme çabalarının artırılması, vb.) geliştirilmesi önerilmektedir. Yerel kurumların pandemi sırasında ve sonrasında hayata geçirecekleri ekonomik önlemler kapsamında STÖ'lerin desteklenmesine yönelik kaynaklara yer vermeye çaba sarf etmeleri özellikle önemlidir.

Finansman eksikliği ile yakından ilgili olan şey, örgütsel kapasite eksikliğidir. Yeterli fonlara sahip olmayan STÖ'ler ücretli personel istihdam edememektedirler. Bu da daha geniş kitlelere ulaşma olanaklarını ve yerel kurum ve kuruluşlarla etkileşimlerini ve düzenli kaynak yaratma

çabalarını sınırlamaktadır. Bu nedenle, STÖ'lerin farklı türde gelir getirici faaliyetlerde bulunma kapasitelerini artırmaya özellikle odaklanmaları önerilmektedir.

STÖ'lerin yerel kurum ve kuruluşlarla etkileşimi tespit edilen bir diğer ciddi sorundur. Bu durum, karar alma sürecine katılım mekanizmasının eksikliğinin ve yerel kurumların iş birliği yapmaya ilgisiz olmasının özellikle altını çizen STÖ'ler tarafından belirtilmiştir. Bu sorunun çözülmesi amacıyla sunduğumuz öneri, yerel kurumlara ortaklık yapmanın ve iş birliğinin taşıdığı değerini anlaşılmasına yönelik bir desteğin sağlanmasının yanı sıra bu tür bir iş birliğinin çeşitli mekanizmalar aracılığıyla kurumsallaştırılmasına da destek olunmasıdır.

Bir dizi sorunu tespit etmiş ve bir dizi öneride bulunmuş olsak da Kıbrıs'ın kuzey kesiminde sivil topluma yönelik elverişli ortamla ilgili olarak vurgulamak istediğimiz önemli bir husus vardır. Yerel kurumların STÖ'leri desteklemeye yönelik belirli politikaları olmasa da faaliyetlerine müdahalede bulunma veya faaliyetlerini kontrol altına almaya dair bir girişimleri de bulunmamaktadır. Bu durum, sivil toplumun içinde bulunduğu ortamda olumlu değişikliklerin hayata geçirilmesi amacıyla hem yerel kurumların hem de STÖ'lerin kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik destek ve yatırımlarda bulunmak için bir fırsat sunmaktadır.

Her alanın altında temel önerilerimiz sıralanmıştır. Ancak, burada da AB ve Sivil Alan programı için bazı ek fikirler sunulmaktadır:

- ✓ Gelecekte uygulanacak Sivil Alan programı, STÖ'leri ve yerel kurumları ortak faaliyetlere dâhil etmeye yönelik yeni bir yaklaşımı göz önünde bulundurabilir ve STÖ'lere yerel kurumlarla **ortaklık kurmaları için (yerel kurum ve kuruluşların STÖ'lerle ortak olarak başvurabileceği) küçük proje hibeleri sağlayabilir.**
- ✓ AB, STÖ'lere ilerleyen zamanlarda sağlayacağı hibelere kaynak **yaratma/geliştirme faaliyetleriyle ilgilenecek ayrı bir kişinin** bütçe altında finansmanına olanak sağlayarak STÖ'lerin kurumsal gelişimini destekleyebilir. STÖ'ler, böylece, proje sona erdiğinde devamlılığı sağlamak adına finansal bir temele sahip olabilir. Bununla birlikte, AB, STÖ'lerin daha sürdürülebilir olmaları ve daha stratejik odaklı hale gelmeleri bakımından STÖ'lere kurumsal hibe verme olasılığını değerlendirebilir.
- ✓ Yapılan bu araştırma, duruma genel bir bakış sergilemiştir. Ancak, gönüllülüğe destek, kaynak yaratmanın önündeki pratik engeller gibi **spesifik alanlarda daha derinlemesine araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.**
- ✓ Sivil Alan programı, **gelecekteki faaliyetlerinde sivil diyaloga yönelik kurumsal çerçevenin oluşturulması bakımından yerel kurumların kapasitelerini güçlendirmeye** odaklanmalıdır. Farklı iyi uygulama örneklerine dair daha fazla bilgi sağlanmalıdır. Örneğin, çalışma ziyaretleri düzenleyerek AB hedefi güden diğer ülkelerle deneyim paylaşımının gerçekleştirilmesi düşünülebilir (örneğin Batı Balkanlarda yer alan bütün ülkeler).
- ✓ **STÖ'ler için alternatif finansman imkânlarının araştırılmasıyla** ilgili daha fazla olasılık üzerinde de düşünülmelidir.

Ek 1

Görüşülen Kişilerin Listesi

1. Emete İmge (Sivil Toplum İnisyatifi)
2. Hatice Jenkins (Yaşlı Hakları ve Ruh Sağlığı Derneği)
3. İzlem Sönmez (Alzheimer Derneği)
4. Cemil Hafız (SOS Çocuk Köyü)
5. Evrim Peker (Sivil Alan)
6. Selen Yılmaz (Sivil Alan)
7. Damla Onurhan (ABKM)
8. Özdemir Kalkanlı (Maliye Bakanlığı)
9. Erol Bey (Maliye Bakanlığı)

Odak grup toplantılarının katılımcıları

1. Selen Yılmaz (Sivil Alan)
2. Süreyya Celmen (Sivil Toplum İnisyatifi)
3. Melis Eroğlu (EMAA)
4. Didem Eroğlu (Sivil Toplum İnisyatifi)
5. Özgül Ezgin (Kuir Kıbrıs)
6. Hilmi Tekoğlu (MHD)
7. Emete İmge (EHHD)
8. Doğukan Gümüştam (Kuir Kıbrıs)
9. Fezile Osum (MHD)
10. Beran Dağtaş (EHHD)
11. Erman Dolmacı (Kuir Kıbrıs)
12. Zehra Şonya (EMAA)

